

Тринадесет години след началото на прилагането на закона за досиетата процесът по разкриването на сътрудниците на тоталитарните комунистически служби е изправен пред ново изпитание. Върховният административен съд трябва да уеднакви съдебната си практика по някои дела, свързани с осветяването на агентите на [Държавна сигурност](#) и

[разузнавателните служби на БНА](#)

. През последните години някои съдии се опитват да наложат цензура върху дейността на

[Комисията по досиетата](#)

в усилията ѝ да изпълнява закона и информира обществото за това какви ръководни постове са заемали сътрудниците на репресивния апарат на БКП през прехода.

По темата сайтът [desebg.com](#) потърси мнението на известния юрист – адвокат **Александър Кашъмов**

, който отговаря на въпроси на журналиста Христо Христов. Адвокат Кашъмов е специализирал във Великобритания и САЩ, ръководител е на правния отдел на фондация „Програма достъп до информация“. Обявен е за „Адвокат на годината“ от сп. „Правен свят“ за 2008 г. Носител е на наградата за правосъдие „Темидида – цената на истината“ в категорията „Дело на годината“ за 2016 г., организирана от Балканска Медийна Асоциация и Софийска Адвокатска Колегия. Ангажирането му с редица обществени каузи му е извоювало име на един най-влиятелни общественици в България. Александър Кашъмов е безспорен авторитет по проблема с наследството на Държавна сигурност и преодоляването на зависимостите от него. Участва в изработването на закона за досиетата през 2006 г., както и в защитата на процеса по разкриването на сътрудниците на комунистическите служби при редица атаки срещу закона и Комисията в годините след това.

Адвокат Кашъмов, в петък (27 ноември 2020 г.) предстои Общото събрание на Върховния административен съд (ВАС) да се произнесе по един казус, който ще има изключително значение за финалния етап от процеса на разкриването на сътрудниците на тоталитарните комунистически служби в България. Припомням, че този казус се появи през последните няколко години, когато определени съдии във ВАС след повече от 10 години еднородна съдебна практика на съда по идентични казуси, изведнъж започнаха да отменят решения на Комисията по досиетата с които тя обявява вече разкрити от нея сътрудници на Държавна сигурност или на разузнавателните служби на БНА, но в тяхно ново качество на лица, заемащи друга ръководна длъжност по смисъла на закона. През [юли 2019 г. тогавашният главен прокурор Сотир Цацаров сезира ВАС](#) с искане съдът да уеднакви съдебната си практика. И сега, след близо година и половина, Общото събрание на ВАС ще разгледа този проблем. Припомням също така, че това е второто сезиране на ВАС по този проблем – [първото беше направено от националния омбудсман Константин Пенчев](#) преди няколко години, но тогава Общото събрание на ВАС не можа да вземе решение и противоречивата практика продължи. Какви са вашите очаквания сега?

– В случая говорим за два основни принципа в демократичното общество, в което има върховенство на закона. От една страна съдилищата трябва да се стремят да прилагат и тълкуват закона по еднакъв и последователен начин в сходни случаи. Това е принципът за предвидимост, свързан с правната стабилност и със справедливостта. Тоест, от фундаментално значение за една демократична държава е да има функционираща съдебна система и гражданите да имат доверие на Върховния административен съд, че прилага еднакво закона и въздава еднаква правда в сходни случаи.

Вторият принцип е свързан с правото на гражданите на достъп до информация от обществено значение. В закона за досиетата бе положен принципът, че следва хората, които са заемали висши държавни и други длъжности и извършващи публични дейности, да се знае дали са били принадлежали към Държавна сигурност и другите бивши комунистически служби. Това е така, тъй като се осъществява конституционен баланс, при който правото на гражданите да знаят това превалира над правото на конкретните личности да бъде защитена личната им информация за такава принадлежност. При частните лица е обратното – там тази информация остава недостъпна за обществото. Когато става въпрос обаче за хора, които са формулирали политики, изпълнявали са важни функции, влияли със своите действия и думи на събитията в обществото в последните 30 години, то тук правото на гражданите на информация надделява. Ако си послужим с думите на Европейския съд по правата на

Написано от Христо Христов
Сряда, 25 Ноември 2020 09:29

човека, тези личности „съзнателно и неизбежно са се изложили на близко обществено наблюдение“. През 2012 г. българският Конституционен съд единодушно прие, че „Поначало защитата на личните данни на лицата по чл. 3 от закона е много по-занижена в сравнение със защитата на останалите граждани“. Тоест, ясно и просто е как стои въпросът с принципите и с баланса между правата. Остава върховните магистрати да намерят в себе си моралната и духовна сила да отстояват високо отговорното си положение в обществото и да утвърдят принципите на правото на информация и последователността на практиката им по прилагане на закона, в съответствие с Конституцията и Европейската конвенция за правата на човека.

Вие сте юрист и експерт, който е изключително добре запознат с материята на закона за досиетата и разкриването на сътрудниците, участвахте активно в изработването на това законодателство през 2006 г. като представител на гражданското общество. Не беше ли една от основните цели на закона за досиетата да се разкрият сътрудниците на ръководни постове във властта и обществото след 10 ноември 1989 г., за да получи обществото право на информиран избор кой кой е?

– Енергията в българското общество за осветляването на личностите на ръководни позиции през време на Прехода и техните евентуални зависимости от бившите служби беше огромна. През 2006 г. темата за приемане на нов закон за досиетата стана водеща заедно с тази за присъединяването на към Европейския съюз. Имаше активни инициативи като „Чисти гласове“, в парламента нямаше политическа сила, която да опонира на приемането на този закон. Говорим за уникален за най-новата ни история случай на консенсус по въпрос, който разделяше повече от десетилетие и половина обществото. Но през 2006 г. с огромна енергия и консенсус чрез политическото си представителство българското общество взе решение за осветляване, разкриване, оповестяване.

В основата на това стои, разбира се, правото на информиран избор – гражданите, които са суверенът, да знаят кого избират. Това право бе специално подчертано от Конституционния съд в решението му от 2012 г. Хората обаче имат и правото да знаят близкото минало, механизмите, които са действали в тоталитарната държава, и как те евентуално се преляха или се направи опит да се прелеят в новите демократични институции. Така се увеличава знанието на историята, научават се уроците на миналото и се прави максималното да се избегнат грешки и злини, да не се повторят престъпления и несправедливост. Така че правото на информация за ролята и принадлежността на ръководните личности има широко значение – и за информирания избор, и за това хората да се развиват и да развиват своето общество с по-добри

Написано от Христо Христов
Сряда, 25 Ноември 2020 09:29

правила и по-морални лидери.

Питам ви неслучайно, защото с проблемните решения на няколко съдии във ВАС, чиито кариери са започнали в школата на ДС в Симеоново преди промените или са поставени в други зависимости, се казва, че Комисията не може повторно да огласи сътрудник на тоталитарните служби, ако не представи нови доказателства за сътрудничеството. В същото време вие знаете, че законодателят през 2006 г. не натовари Комисията с правомощия по събиране на доказателства за сътрудничество, тъй като голяма част от [архивите на комунистическите служби са тайно прочистени от БКП/БСП/ДС](#) **В началото на прехода.**

– Поначало е очевидно логическо противоречие да се приеме, че са необходими нови доказателства, за да се произнесе отново Комисията. След като един път е установена принадлежност и извършено оповестяване, то е налице стабилно произнасяне на Комисията. Наличието на ново качество на длъжностно лице, изискващо ново установяване на принадлежност, задейства отново процедурата, но при липса на други доказателства не би следвало да се приеме нещо различно. Или просто казано, при същите предпоставки Комисията, респективно съдът следва да стигне до същия извод. Това произтича от принципа за разумност и последователност.

Що се отнася до оплакванията, че Комисията не проучва по-задълбочено документите, те намериха отговор още в конституционното дело, решено през 2012 г. Тогава Конституционният съд прие, че законът е съответен на Конституцията и че са налице необходимите баланси. В крайна сметка, за да се приеме наличие на принадлежност, това става на основата на определени документални следи. Простата логика сочи, че щом първият път е установявана принадлежност, то няма разумна причина това да не стане и в друго публично качество, което съответният човек е имал. Така ако един министър е с установена принадлежност, няма разум този факт да се премълчи по отношение на същия човек като народен представител. В противен случай гражданите биха получили една половинчата и объркваща информация по отношение на управлявалите и упражнявалите влияние върху общественото мнение.

На практика с тези проблемни дела, по които бяха отменени решения на Комисията за последващо разкриване на вече установени и обявени сътрудници на ДС или разузнавателните служби на БНА съдът иска да се прави напълно обратното на

Написано от Христо Христов
Сряда, 25 Ноември 2020 09:29

смисъла на закона – вместо да се осветяват сътрудници на ръководни постове или такива, които са кандидати за такива се спуска информационна завеса върху тази информация. Например ако един бивш депутат, който е огласен в това му качество при първата проверка на народните представители през 2008 г. утре се кандидатира за кмет или евродепутат според тази група съдии, излиза, че Комисията няма право да огласи неговата принадлежност в качеството му на кандидат за съответния ръководен пост. Какъв е коментарът ви?

– От гледна точка на правото липсва основание за ново установяване на принадлежност, ако няма ново обстоятелство. Обратно, обществото има правото да знае, ако има ново обстоятелство. Повторното проучване на същия човек, оповестен вече например в качеството му на депутат, но втория път в качеството му на заместник-министър, е свързано с ново обстоятелство. Това означава, че този човек е имал два пъти по-голяма възможност да влияе на обществото, политиките, общественото мнение. Гражданите имат правото да знаят дали сред нас има личности, които в две-три, че и пет-шест обществени качества са вдигали флага да водят обществото към демокрация, докато в миналото им са се криели данни за принадлежност. Това не е оценка на личността на тези хора, а е създаване на вярна и относително точна картина в какво общество сме живели, какви послания и от кого са били изказвани. Само чрез знание за истината можем да ковим бъдеще, което да е по-добро и справедливо за децата ни.

Юридически логиката на закона е желязна. Естествено, че ако някой попада в повече от една категория в закона, той трябва да бъде проучен и ако са налице основания, оповестен във всяка категория.

Смятате ли, че съществува реална опасност с едно негативно решение на Общото събрание на ВАС да се блокира процеса на разкриването на сътрудниците на тоталитарните служби в България и то в края на този процес и какъв трябва да е достойният изход, за да се реализира обществената воля да се разкрият сътрудниците на тоталитарните служби и законодателното решение за този декомунизационен процес, постигнат през 2006 г. с рядък политически консенсус?

– От приемането на закона за досиетата през 2006 г. той непрестанно е бил подлаган на атаки. Мнозина уязвени от разпоредбите му пожелаха да търсят комфорт за себе си вярвайки, че може да упражняват власт, без да са отчетни и открити пред гражданите. Имаше опити за негативни законодателни изменения, искане за обявяване на

Написано от Христо Христов
Сряда, 25 Ноември 2020 09:29

противоконституционност. През [2012 г. обаче Конституционният съд утвърди принципа, че гражданите имат право на тази информация](#)

с оглед фундаменталното право на информиран избор. Той ясно заяви, че защитата на личните данни на публичните личности е много по-занижена от тази на частните лица. Това бе решение в унисон с практиката на Съда в Страсбург и на основите на демократичното общество.

За съжаление обаче опитите да бъдат закриляни от обществен взор политици и държавници не са стихвали у нас вече 20 години. При първата редакция на Закона за защита на личните данни през 2002г. за защитени лични данни бяха обявени „обществената идентичност“ и информацията, свързана с упражняване на властнически правомощия. Това ясно показва, че част от политическия елит не желаше да бъде прозрачен и отчетен пред избирателите и искаше да се скрие зад защитата на „личните данни“, докато документи с лични данни на обикновени хора бяха снимани да се веят от вятъра около обществените кофи за боклук. Това нежелание за информираност на гражданите, за отчетност и почтеност на управляващите не си отива и сигурно няма да си отиде скоро. Много от тях не желаят да са видими и да се отчитат пред обществото, и така е не само у нас.

Тук обаче е ролята на един Върховен съд, така както Конституционният съд беше на поста си през 2012 г., да утвърди принципите на правото и законността. Конституционният съд прокара правилото за задължението на публичните фигури да търпят по-голяма степен на критика и интерес от страна на обществото още през 1996 г. (Решение № 7) и го утвърди през 2012 г. (Решение № 4), а после – и през 2019 г. (Решение № 8), когато обяви за противоконституционна разпоредба от Закона за защита на личните данни, с която се въвеждаха 10 критерия за преценка дали журналистите имат право да публикуват информация за физически лица.

Ето затова смятам, че за нашето общество е от особено голямо значение Върховният административен съд да утвърди конституционния принцип. Пред него не се отваря пионерска работа – тя вече е свършена от Конституционния съд. ВАС трябва да устои на бурите и изкушенията, за да даде светлина за развитие на обществото без обременяващи тайни, на чисто и с морал. Информираният избор на гражданите е в основата на демокрацията, но за да бъде това „действително и ефективно“, а не „теоретично и илюзорно“, по думите на Съда в Страсбург, трябва те наистина да знаят кой кой е във властта и управлението. Това е и пътят да учим младите хора да живеят активно и пълноценно в обществото, да участват във вземането на решения и да градят нашето общо благо.